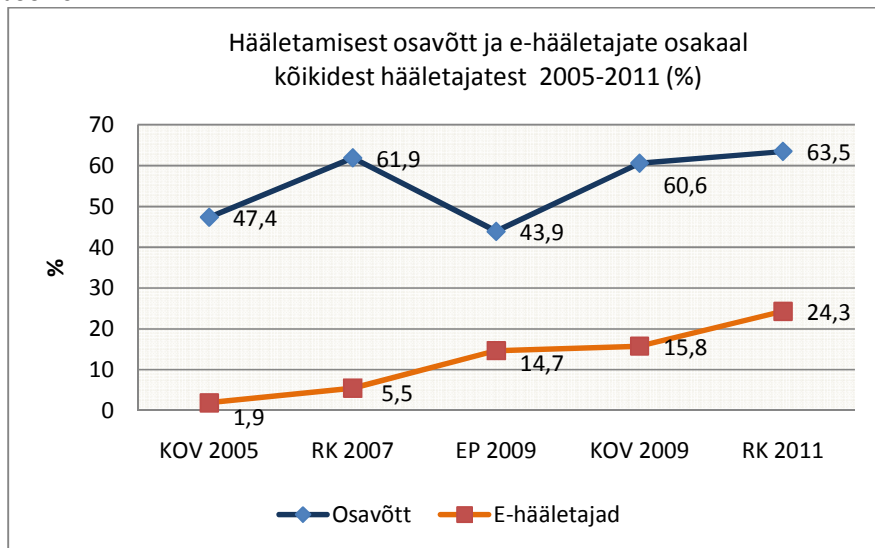

Elektrooniline hääletamine valimistel

Elektrooniline hääletamine (e-hääletamine) on üks võimalus mitmete teiste hääletamisviiside kõrval. Nt Riigikogu valimistel on kasutusel 13 erinevat hääletusviisi. E-hääletamise all mõistetakse siinkohal kaughääletamist Interneti teel, mitte hääletamist spetsiaalsete hääletamiseseadmete vahendusel. Siduva tulemusega elektroonilist hääletamist on Eestis läbi viidud juba viiel korral.

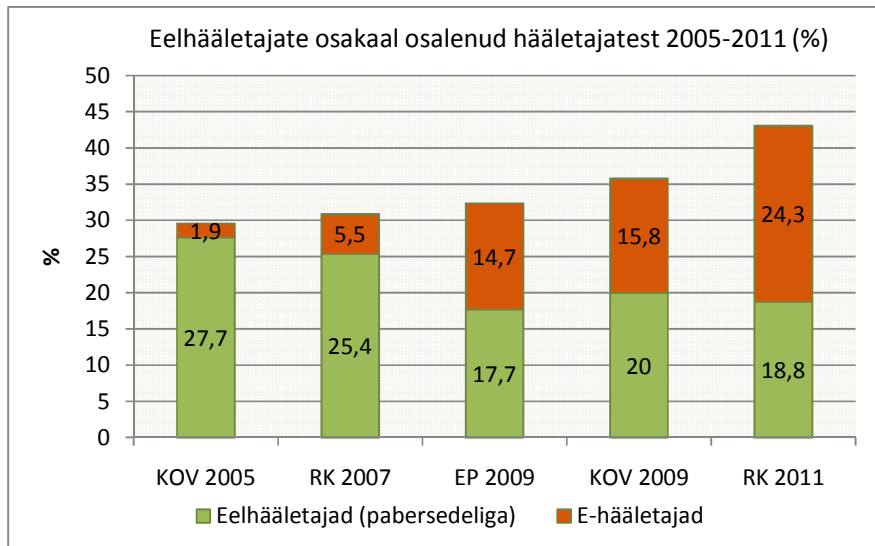
Joonis 1

Tänapäevaks on e-hääletamine ühiskonnas juurdunud ja seda mugavat võimalust kasutab valimisõiguse teostamiseks üha enam inimesi. E-hääletamist kasutati esmakordselt 2005. aasta kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel, kui üle 9 tuhande valija (s.o 1,9% hääletamisest osavõtnutest) andis oma hääle Interneti teel. 2009. aasta sügisel toimunud kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel hääletas juba üle 104 tuhande valija (15,8%) elektrooniliselt. 2011. a Riigikogu valimistel suurenes e-hääletajate hulk veelgi, ületades 140 tuhande piiri (24,3%)¹.

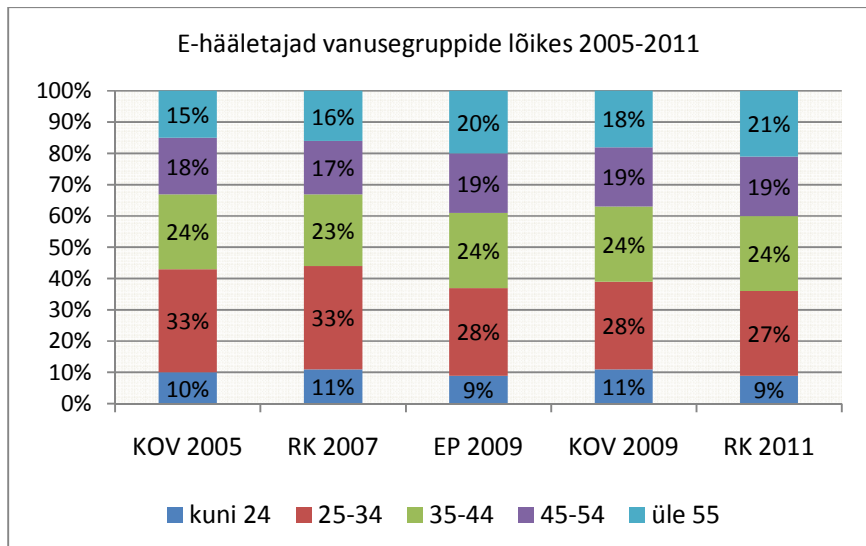
Kui võrrelda kahtesid viimaseid parlamendivalimisi, siis e-hääletajaid on viimastel Riigikogu valimistel üle 4,5 korda enam kui aastal 2007. Seega arvestatav hulk valijaid eelistab oma hääle andmisel nimelt elektroonilist viisi. Samas on valimisaktiivsus kerkinud vaid 1,6%.

Joonis 2

Viimaste aastate jooksul on oluliselt suurenenud inimeste soov teha juba eelhääletamise ajal oma lõplik otsus. Eelhääletajate osakaal kõikidest valimas käinutest on järjest kasvanud ja ulatub 2011.a Riigikogu valimistel juba ligi 43 protsendini. Viimastel valimistel moodustasid eelhääletajatest esmakordselt üle poole e-hääletajad (56,4%). Eelhääletamise populaarsuse taga on selle mitmekesised võimalused ja eriti e-hääletamine.

Joonis 3

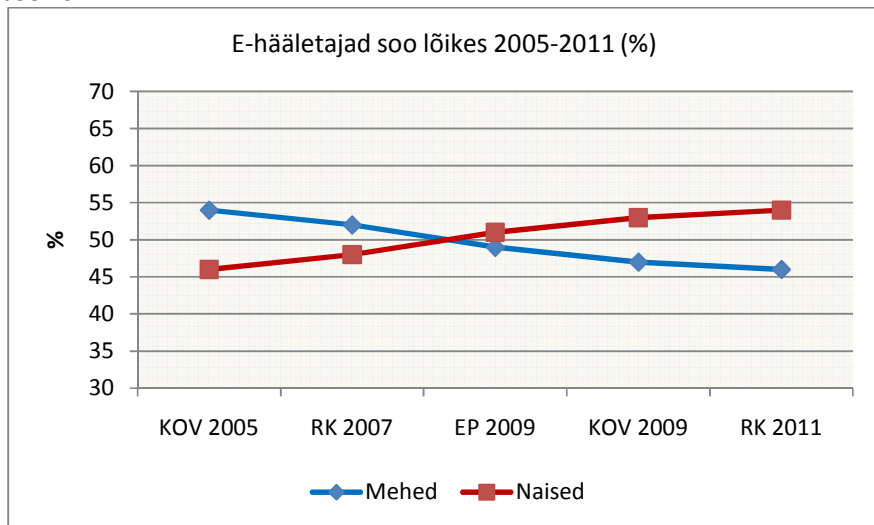

Noored (18-24-aastased) hääletajad moodustavad stabiilselt ligikaudu 10% kõikidest e-hääletajatest. Vastukaaluks üle 55-aastaste hääletajate osakaal kõikidest e-hääletajatest on keskmiselt 18%.

Eesti puhul ei saa rääkida ühegi vanusegrupi domineerimisest. 2005. aastal e-hääletamist kasutanud noorema vanusegrupi valijad kasutavad seda tõenäoliselt ka järgmistel valimistel, seega kasvavad noored e-hääletajad vanemateks e-hääletajateks.

Sealjuures tuleb arvestada rahvastiku vananemisprotsessi (alla 24-aastastest arv moodustab rahvastikust väikese osa, eaka elanikkonna osakaal on tõusnud). Lisaks on enamik inimesi vanusegrupis 25-55 aktiivsed arvuti- ja internetikasutajad. Statistikaameti andmetel on Eestis 16-74-aastaseid arvutikasutajaid 74,6% ja internetikasutajaid 74,1%. Enamik arvuti- ja internetikasutajatest kasutab Eestis neid regulaarselt – 2010. aasta alguse statistika kohaselt kasutab 89% internetikasutajatest internetti vähemalt kord nädalas. Lisaks on 50–64-aastaste seast viimaste aastate jooksul enim internetikasutajaid lisandunud².

Joonis 4

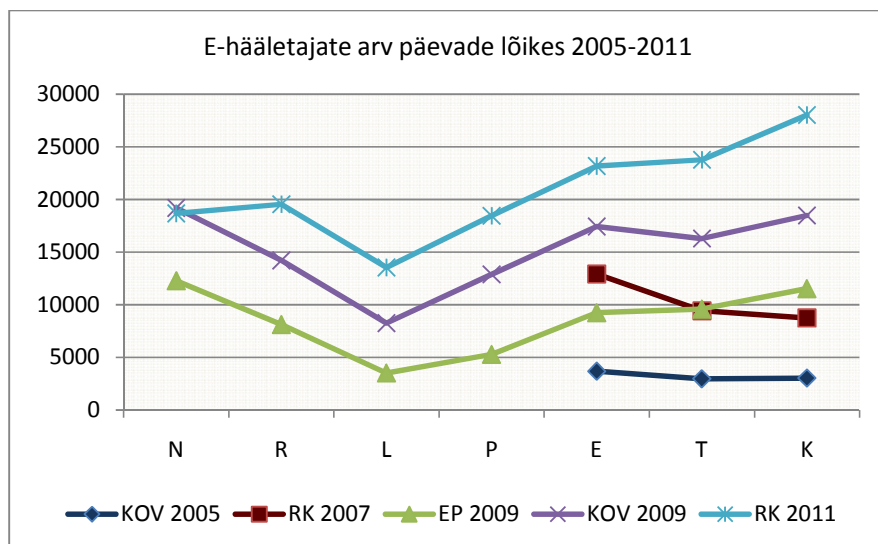
Huvitav on jälgida e-hääletamise tulemusi ka soo lõikes. Kui algselt domineerisid pigem mehed, siis nüüd on naised e-hääletajate seas pisut rohkem (viimastel Riigikogu valimistel vastavalt 46% ja 54%). Kas mehed olid algselt usinamad e-hääletajad kui naised ja viimastel aastatel on olukord vastupidine? Tegu on üsna loomuliku arenguga, nt viimastel parlamendi valimistel moodustasid hääleõiguslikest kodanikest 44% mehed ja 56% naised. Samuti on naised viimastel aastatel veidi agaramad Interneti kasutajad.

Valdav osa elektroonilistest häälest on antud Eestis. Välismaal antud e-hääle osakaal kõikidest e-häälest moodustab vaid 2-4%. Küll on laienenud välisriikide loetelu – kui 2007.a Riigikogu valimistel oli nimekirjas 51 riiki, siis 2011.a. on hääletatud juba 105-s riigis. Traditsiooniliselt on palju e-hääletajaid Soomes, Suurbritannias, Rootsis, Belgias, Saksamaal ja Ameerika Ühendriikides.

Ülekaalukalt aktiivsemad on Tallinna ja Harjumaa e-hääletajad. Ligikaudu pool kõikidest e-häälest tuleb nimelt sellest piirkonnast (49-54%). Neile järgnevad Tartu linn ja Pärnumaa. Kõige vähem laekub e-hääli Hiiumaalt. Valdade lõikes usaldavad e-hääletamist enam Viimsi, Harku ja Saue vald Harju maakonnas.

2011.a Riigikogu valimistel oli esmakordselt võimalik hääletada mobiil-ID abil. Üksnes mobiiltelefoniga siiski hääletada veel ei saa, selleks on vajalik ka internetiühendusega arvuti. Seda uutset võimalust kasutas 2 690 e-hääletajat, mis on 1,9% kõikidest e-hääletajatest.

Joonis 5

E-hääletamise periood on pikenenud kolmelt päevalt seitsmele - alates 2009. aasta valimistest on e-hääletamine võimalik 10. päevast kuni 4. päevani enne valimispäeva. Kui vaadelda viimaseid valimisi päevade lõikes, siis eristub selgelt madalam aktiivsus puhkepäevadel. 2011.a esimene hääletuspäev langes Eesti Vabariigi aastapäevale, mis võib seletada selle väiksemat häälte arvu. Samas on e-hääletamise viimane päev üks intensiivsemaid, seda eriti viimastel valimistel. 2011.a valimistel püstitati ka uus kiirusrekord – viimasel e-hääletamise päeval kell 19.38 anti 164 häält minutis.

Euroopa Ülikooli Instituudi ekspertide (prof A. Trechseli juhendamisel) koostatud uuringutes on mitmekülgset analüüsitud e-hääletamise tulemusi. Möödunud Riigikogu valimiste andmete analüüs seisab veel ees. Viimane uuring valmis jaanuaris 2010, kus tähelepanu all on valimised aastatel 2005-2009³. Autorid on jõudnud järeldusele, et e-hääletamisel on siiski teatud positiivne mõju valimisosalusele. Nt kui 2009.a KOVi valimistel ei oleks e-hääletamise võimalust pakutud, oleks valimisaktiivsus vähemalt 2,6% võrra madalam olnud.

Samuti on uuringu autorid arvamisel, et kui arvutioskus ja internetikasutamine olid olulise kaaluga e-hääletamise valiku juures 2005. a ja 2007. a valimistel, siis viimastel valimistel on need argumendid suures osas kadunud. Ebaolulised tegurid on ka e-hääletaja sugu, sissetulek, haridustase ja elukoht. Autorid peavad e-hääletamist poliitiliselt neutraalseks. Olulisemaks argumendiks selle kasuks otsustamisel on (ja jääb) usaldus e-hääletamise süsteemi kui terviku vastu.

Eksperdid soovivad Eesti riigil panustada veelgi enam e-riigi arendamisse, selle võimalusi tuleks ära kasutada ka valimistevahelisel perioodil. Eesti peab jätkama oma avatud poliitikat ning pakkuma tuge teistele riikidele sarnaste süsteemide arendamisel.

Kokkuvõttes eeltoodut võib märkida, et vanus jm sotsiaalsed ja demograafilised tegurid kaotavad järk-järgult oma kaalu. Noori valjaid tuleb mobiliseerida erinevaid võimalusi kasutades. Samas pakkudes üksnes täiendavaid hääletusviise ei suurenda see nende valimisaktiivsust – infotehnoloogia ei pane noori hääletama või valima kellegi poolt. E-hääletamine võib pidurdada üldist valimisaktiivsuse langustrendi. Pidev e-hääletajate arvu kasv viimasel kuuel aastal näitab selget vajadust sarnase e-teenuse järele. See rahuldab mobiilsete valijate vajadusi, kes soovivad oma kodaniku kohustust täita, kuid tahavad paindlikku ja lihtsat juurdepääsu sellele.

Pöörates pilgu Eestist väljapoole, võib täheldada järgmisi arenguid. Kui nt Saksamaal, Suurbritannias või Soomes ei ole erinevatel põhjustel Interneti teel hääletamine praegu üks prioriteetseid teemasid, siis samal ajal leiab mitmetes teistes riikides aset aktiivne tegevus sobilike lahenduste leidmisel.

Nt Norra valitsus on käivitatud eelmisel aastal projekti „e-vote 2011“, mille raames viiakse k.a septembris toimuvatel kohalikel valimistel kümnes kohalikus omavalitsuses läbi e-hääletamise katsetused. See hõlmab nii Interneti teel hääle andmist eelhääletamise perioodil kui ka pabersedelite elektroonilist kokkulugemist (skaneerimist). Projekti eesmärgiks on luua turvaline e-hääletamise lahendus parlamendi, kohaliku omavalitsuse ja maakonna volikogu valimisteks.

Samuti Tšehhi Vabariigi siseministeerium on algatanud elektrooniliste valimiste pilootprojekti, mille sihiks on läbi viia e-hääletamise testimine aastal 2012. Lisaks otsib USA kaitseministeerium aktiivselt lahendusi, mis võimaldaksid Interneti teel hääletada välisriigis viibivatel USA sõjaväelastel ja tsiviilisikutel. Vastavad nõuded on sätestatud 2009. aastal Kongressi poolt vastu võetud sõjaväelaste ja välismaal hääletajate seaduses (MOVE).

Kataloonia on üks esimesi Interneti teel hääletamist rakendanud piirkondi – viimase kümne aasta jooksul on e-hääletamist katsetatud nii parlamendi, kohalike omavalitsuste tasandil kui ka ülikoolides ning töö jätkub selles osas.

Endiselt jätkatakse elektroonilise hääletamise katsetustega ka Šveitsis. Nende eriline huvi on tingitud sellest, et referendumid ja valimised toimuvad sageli, lisaks viibib arvestatav hulk hääleõiguslikke kodanikke välismaal. 2002.a. lõi parlament seaduslikud alused selleks, et huvitatud kantonid saaksid testimisel osaleda, 2006.a. otsustas Bundesrat e-hääletamise rakendada etapiviisiliselt ja 2007.a. kiitis parlament heaks vastava strateegia. Kui algselt viisid e-hääletamise katsetusi läbi kolm kantonit – Genf (2003), Neuenburg ja Zürich (2005), siis nüüd on see laienenud ka teistesse. Veebruaris 2011 testiti seda rahvahääletusel kaheteistkümnes kantonis. Sealjuures uute liitunud kantonite puhul lubati e-hääletada vaid välismaal viibivatel valijatel. Kuigi pilootkantonid (Zürich ja Genf) on teatanud, et nad ei soovi k.a oktoobris toimuvatel parlamendi (Nationalrati) valimistel uusi katsetusi teha (põhjendades seda juriidiliste ja tehniliste probleemidega, samuti kõrgete kuludega), soovivad mitmed uued testkantonid siiski e-hääletamist sel ajal rakendada. Bundesrat võtab vastava otsuse nende kantonite kohta vastu k.a juunis.

Seni kuni jätkuvad e-hääletamise katsetused Euroopa riikides jm saab tõdeda, et Eesti on ainus riik, kus on siduva tulemusega e-hääletamine ellu viidud. Elektrooniline hääletamine ja selle tulemused on terava rahvusvahelise tähelepanu all. Tihe koostöö jätkub nii teiste riikide kolleegide, kolmanda sektori organisatsiooni liikmete kui ka oma ala teadusspetsialistidega ning loodetavasti ootavad huvitavad arengud lähiaastatel ees.

Siiri Sillajõe
asejuhataja, nõunik
tel 6505

¹ Vabariigi Valimiskomisjon. - www.vvk.ee

² Statistikaamet. - www.stat.ee

³ Council of Europe, ENEC and European University Institute Report on Internet Voting in 2005-2009 Estonian Elections. - [http://www.vvk.ee/public/dok/Report - E-voting in Estonia 2005-2009.pdf](http://www.vvk.ee/public/dok/Report_-_E-voting_in_Estonia_2005-2009.pdf)